

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82(05)

ЛЕТОПИС Матице српске / главни и одговорни уред-
ник Ђорђо Сладоје. – Год. 48, књ. 115, св. 1 (1873)– . –
Нови Сад : Матица српска, 1873–. – 24 cm

Годишње излазе две књиге са по шест свезака. – Покренут
1824. год. као Сърбске Летописи. – Наставак публикације:
Српске летопис

ISSN 0025-5939

COBISS.SR-ID 7053570

племенитијем смислу речи. Беспрекорни стил и одговорно владање научном апаратуром омогућује да пролазак кроз метапоетичке и теоријске размрсице буде проходан и занимљив, иако не и лак. Озбиљна и вредна монографија резултат је истинског прегалаштва на пољу теорије српске књижевности, али и циљаног рада на јачању темеља наше културне политике. Нудећи властити модел културне самосвести, Алексићева не излази из оквира научног, али, свакако, додаје елемент људског и стваралачког. Из тог разлога, пред нама је студија која је релевантна и актуелна не само за проучаваоце српског песništва друге половине XX века већ и за ширу културну заједницу која у поезији проналази снагу и подстицај за лични и колективни преображај.

Мср Сања ПЕРИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com

О ЗАМКАМА И ЗАМКОВИМА КЊИЖЕВНОСТИ

Драган Лакићевић, *Замак: фанџазмаџорија*, Партенон, Београд 2021

Пред жанровски разноврсним и обимним опусом једног књижевника критичар/тумач изабраног дела тог писца редовно се налази пред истом дилемом: дилемом оправданости тумачења само једног дела изван контекста који чини његов целокупан опус, односно пред питањем: да ли је у том делу писац *сав*, сви елементи његове поетике, оно најбоље од њега? Досадашња књижевна критика је, бавећи се различитим сегментима књижевног света Драгана Лакићевића, и песничког и прозног, овог књижевника већ сврстала у ред оних који се огледају у различитим поетикама, поступцима, идејама и облицима. И сâм Лакићевић каже да припада „оној врсти писаца који имају сто прича или сто књига”, али да, такође, „поштује и оне који целог живота пишу само једну књигу”.¹ Јер и једнима и другима циљ је исти – написати књигу која би требало да се памти толико и разуме тако да ће бити „свачија”.² Када писац, у свом вишедеценијском животном и стваралачком труду, дође до такве књиге, заврши је и стави пред суд читалаца и тумача, онда оправданост „читања писца” кроз једно његово остварење постаје сасвим аргументована. Таква

¹ Милош Јевтић, *Верник њоезије: разговори са Драганом Лакићевићем*, Партенон, Београд 2002, 51.

² Исто.

Како би читаоцу предочио сва лица књижевности, и притом осветлио оно најважније – национално, Лакићевић се одлучује да у лику писца, изразито негативног јунака, амбициозног човека коме су уске границе сопствене земље, покаже не само како се писац, под утицајем великих обећања (и понуђених, идеалних услова за рад), која би му донела „европску и светску славу” – мења, него на једном вишем, значењском нивоу, апострофира идеју о књижевности као полигону на коме се супротстављају и сукобљавају опречна виђења историје једног народа; у крајњем – како књижевност постаје или последња одбрана његове части или пак улазница за европски књижевни пиједестал, која је нека врста *ујовора са Мефистом*.

Свог јунака писац измешта на крајњи север Европе, где у скандинавској, снежној белини и чистоти, у средњовековном раскошном замку, по сопственој замисли, али и жељи свог европског издавача и домаћина Лудвига треба да напише кратак љубавни роман. Оно што драму главног јунака чини сложенијом, јесте прави, налогодавни захтев домаћина, да уз љубавни роман (који ће се показати само као изговор) напише политички памфлет или есеј о Србији, у којем ће *демитологизовати* њену историјску прошлост и осудити је за догађаје на крају 20. века, односно пребацити јој терет колективне кривице. На тај начин, добиће улазницу за европску књижевну сцену и „признање какво заслужује”. Иако се номинално замак не одређује као симбол ограђеног простора већ као комфоран физички и духован простор, са бројним угодностима какве би сваки писац пожелео за рад, његова симболика (па и фантастика) блиско је повезана са доживљајем главног јунака на крају романа, да је он, заправо, све време заточеник – заточеник идеја и захтева свог домаћина, издавача Лудвига и његове жене, софистицираног изгледа и префињених манира, Фреје, колико и услужног батлера Ханса, како ће се испоставити, убице, бившег робијаша. Фантазмагоријски елеменат препознатљив је и у одређењу замка као „болнице”⁴ (како ће у једној освешћујућој ноћи узвикнути главни јунак), у коју је „смештен” да би се „лечио” од српске митоманије. Иако је аналогија са Сингеровим или Кафкиним Замком непорецива, она није и директна, будући да својој *фантазмагорији*, писац даје извесну ноту актуелности, односно проблематизује једно од кључних моралних питања и дилема српског интелектуалца/књижевника с краја 20. и почетка 21. века. За тај задатак, књижевни јунак, како Лакићевић у једном интервјуу сведочи, *није изабран насумице*:

Он је и раније показивао predisпозиције за политичку критику своје земље и народа. Овај пут нуди му се да „са европске дистанце” [...] напише не само политичку критику већ и историјску осуду. Он није

⁴ Драган Лакићевић, *Замак: фантазмагорија*, Партенон, Београд 2021, 91.

никакав патриота, али га донекле ипак шокира тај захтев – задатак. Чак и њега!⁵

Симболику мистичног средњовековног замка на северу Европе (као затвора или казамата) аутор додатно оснажује и тиме што потенцира *север* као страну света која у хришћанској традицији симболизује таму, хладноћу, предео Луцифера и злих моћи.⁶ Тако се *белина*⁷ – као препознатљива поетичка константа Лакићевићевог стваралаштва (и песничког и прозног), као простор чежње за чистотом и повратком у стање пре пада у грех, о чему су критичари више пута говорили, и *ишишина* – као нулти степен звука (или покрета), апсолутна тачка мира којој стреми сваки стваралац, претачу у један другачији, измењени, *метифизички ѝросѝор* – простор сусретања писца са самим собом, својим најдубљим моралним дилемама и идентитетским питањем: „Ко сам заправо ја?”; односно: „Ко је или шта је Писац?” Рефлексије овог питања лако се могу пронаћи и у ранијим Лакићевићевим делима, нарочито прозним. Тако у причи, „Писац и његова сенка”, чији наслов представља аналогију са насловом чувене естетичке студије Гаетана Пикона, писац свој друштвени статус гради само на основу своје *сенке*, то јест измишљеног пријатеља Б. Б., „чувеног критичара из Беча”, који „пише критике и памфлете – обара књижевне величине и мења статусе писаца; разара дневне вредности и политичке митове”.⁸

На другачијим, али не нужно супротстављеним основама аутор *Замка* гради „европски” ауторитет свог јунака (или прецизније: представља процес његовог стицања), при чему се *сенка* манифестује, слично као и у поменутој причи, као пишчев *еѝо*, односно потреба за европским и светским признањем и славом. За такву врсту признања, писац је индиректно уцењен да *изда* своју земљу, најпре кроз писмо (ћирилицу), затим кроз језик (српски) и на крају кроз директну историјску осуду за догађаје у Југославији. Како се од идеје о роману *Љубавна ноћ* (који би требало да буде пишчева *Ноћ скуѝља вијека* – нека врста књижевног врхунца) долази до издајничког памфлета о сопственој земљи, односно како се прелази пут од *ѝоезије* (са елементима личног, аутобиографског) до *ѝрозе* (са елементима општег, друштвеног и колективног); како се од

⁵ Драган Богутовић, Интервју – Драган Лакићевић: „Свог јунака писац никад не осуђује, па ни кад је негативан”, *Вечерње новости*, 15. 08. 2021, <https://www.novosti.rs/c/kultura/vesti/1027069/intervju-dragan-lakicevic-svog-junaka-pisac-nikad-osudjuje-kad-negativan>.

⁶ Dž. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, prev. Slobodan Đorđević, Nolit, Beograd 2004, 149.

⁷ Занимљиво је да симболику белине у стваралаштву Драгана Лакићевића Александра Жежељ Коцић тумачи не као одсуство боје већ присуство мањег или већег процента сиве (видети: Александра Жежељ Коцић, *Песник и један чиишалац: Огледи о ѝоезији и ѝрози Драгана Лакићевића*, Партенон, Београд 2020, 11–22).

⁸ Драган Лакићевић, *Слајка је музика: ѝриче*, Партенон, Београд 2015, 49.

љубави долази до мржње, од љубавне до њолићичке стирасији? Ова питања би се могла довести у индиректну везу са Лакићевићевим аутопоетичким ставом (из интервјуа датом Милошу Јевтићу) да писац док је млад „нема другог искуства осим личног”, због чега је „склон песништву”, а тек касније „прими друга искуства: докумената, историјских сазнања, познавања људи”.⁹ Односно, да сви аутобиографски елементи, када једном уђу у састав романа, престају да буду ауторови и постају „романескни – припадају јунаку романа, или наратору”, те да их је због тога „непристојно [...] повезивати с грађанским животом, било чијим, па и животом писца”¹⁰, чиме се директно апострофира питање његове *одговорности*.

Почетна идеја о љубавном роману главног јунака *Замка*, иницирана снажним осећањем издаје или преваре од стране вољене жене – Маријане, иако знатним делом доминантна у роману, губи примат пред другим током или *другом њричом*, која је, такође, прича о издаји. *Љубавна ноћ* је, управо због *издаје, дојола љубавна, ојћола њолићичка*¹¹ (јер је љубав – предмет уметности, а мржња – предмет политике) и представља парадигму српског бића, човека и народа („распољућеност на љубавну нежност и политичку страст”¹²). „Фантазмагоријска” приповест о јунаку који жели да напише своје највеће и најбоље дело – љубавни роман, добија на динамици са захтевом да се „изађе” из те комфорне зоне, идеје о *личном* (осећању љубави, бола, припадности – жени, култури и нацији) и приступи *универзалном* (мржњи, осуди и „европским” ставовима). Писање престаје да буде *иџра* (слобода) и постаје *казна* (ропство), али за то (добровољно) *ројсџиво* писац бива награђен највећом друштвеном наградом – светском славом и признањем.

Иако се на први поглед чини да је за сиже свог романа писац искористио један препознатљив друштвени, претежно „српски феномен” (како се од *срџској* постаје *евројски* писац – схватањем да је национализам „дечија болест” коју треба „прележати”), сџм роман нема (само ту) једну значењску димензију. Поливалентност његових значења садржана је у знатно сложенијем (и за самог писца увек актуелним) питањем односа поезије и прозе. Између *човека унуџрашњеј* – песника и *човека сџољашњеј* – писца главни јунак *Замка* не само да не ставља знак једнакости већ јасно диференцира њихове суштинске разлике: први је човек *еџике*, други – човек *есџеџике*; први – *идеалисџта*, други – *маџеријалисџта*; први – *џаџриоџта*, други – *изгајник*.¹³ А да би остао доследан

⁹ М. Јевтић, нав. дело, 51–52.

¹⁰ Исто, 52.

¹¹ Д. Лакићевић, *Замак*, 126.

¹² Исто, 126–127.

¹³ Овај став, међутим, сасвим је у супротности са Лакићевићевом целокупном поетиком, у којој песнички и прозни израз чине складно јединство, јер он

„верник поезије”, књижевник мора да заобиђе и превлада све „чари замка”, односно искушења савременог света – капиталистичког уређења и глобалистичких назора – која се пред њега стављају. Осим тога, мада није и експлицитно изражено, у подтексту романа чита се и питање улоге и валидности савремене књижевне критике. На помало ироничан, али изнад свега ангажован начин, критика је представљена као продужена рука транцизије, као естетска хирургија која обезличава дело, то јест уклања јој сва идентитетска обележја. Пожељно је и прихватљиво оно што је обезличено – универзално, *ојџије*, „евројско”, и насупрот томе – непожељно све оно што је задржало печат Личности – *ауџенџично, самосвојно, национално*. „Истина је оно што је у милион примерака.”¹⁴ И најзад – аутор *Замка* ни самог читаоца не ставља по страни: *фанџазмаџорија* главног јунака романа није и само његова нити моралне дилеме муче само њега. Ако је читалац „двојник јунака, а у суштини, сами јунак”¹⁵, испред њега су два иста пута: *џуџи доследноџи* и/или *џуџи издаје*. „Замак” је „испунио своју сврху”¹⁶ – фантазмаџорија је свачија и сваког од нас, а писац досегао свој циљ – написао књигу која је „свачија”.

Др Марија С. ЈЕФТИМИЈЕВИЋ МИХАЈЛОВИЋ
Виши научни сарадник
Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић
mjmihajlovic@gmail.com

СРЕБРНЕ ПТИЦЕ ВЛАСТИТЕ СВАКОДНЕВИЦЕ

Библиотека Прва књига: Ивана Пантелић, *Чамци за џиџице*; Лазар Букумировић, *Уџбеник свакодневице*; Сара Мајсторовић, *Сребрне шуме*; Милица Софинкић, *Црњански – на меџи власџиџиџиџи и сџираноџ*; Матица српска, Нови Сад 2021

Едиџија са дугогодишњом традиџијом *Библиџиџека Прва књиџа* Матице српске планом објављивања за 2021. годину обухватила је најразличитије сфере бављења књижевношћу. Наводећи конкретна дела, то би биле књиге поезије Иване Пантелић и Лазара Букумировића, потом научно штиво из домена науке о књижевности Милице Софинкић и флуидни жанр краће прозе Саре Мајсторовић. Избор за објављивање приметно

је заиста „лирски писац и кад пише прозу” (Александра Жежељ Коџић, „Кад пламти белина: *Чейџи џаво* (1987) и *Боје у вайџри* (2021) Драгана Лакићевића”, *Лейџиџис Маџиџе срџске*, год. 198, јул–август 2022, књ. 510, св. 1–2, 125.

¹⁴ Д. Лакићевић, *Замак*, 138.

¹⁵ Д. Лакићевић, *Слаџка је муџика: џриџе*, 9.

¹⁶ Д. Лакићевић, *Замак*, 177.